

Ефективність реалізації науково-методичної моделі розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації

Юрій Таймасов,

старший викладач,

Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Харківської області

Науковий керівник — доктор педагогічних наук, професор Ю. Бойчук,

Необхідність попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій, що виникають все частіше і завдають соціоприродним системам колосальних збитків, висуває нові, більш складні вимоги до професійної підготовки та діяльності фахівців пожежно-рятувальної служби Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі ДСНС України). Особливо слід відзначити, що професійна діяльність фахівців пожежно-рятувальної служби ДСНС України пов'язана з діями в екстремальних умовах, ліквідацією пожеж і безпосередньо впливає на забезпечення безпеки особистості, суспільства, держави, що обумовлює ще більш підвищені вимоги до професійних та особистісних якостей рятувальників.

Такі жорсткі вимоги до професійної діяльності працівників ДСНС України вимагають дослідження процесу розвитку професійної компетентності фахівців у системі підвищення кваліфікації [1–4].

Був проведений аналіз психолого-педагогічних джерел, який засвідчує, що проблема формування професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби вченими досліджувалася в контексті таких основних напрямів:

— наукові засади професійної підготовки фахівців (Н. Абашкіна, В. Биков, П. Воловик, Р. Гуревич, В. Євдокимов, І. Зязюн, О. Коваленко, Н. Ничкало, М. Лазарев, І. Прокопенко, Л. Пуховська, С. Сисоєва, М. Сметанський, П. Яковишина, Т. Яценко та ін.), зокрема розкриття особливостей формування готовності фахівця до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу (Н. Бібік, Ю. Бойчук, І. Зимня, В. Євдокимов, В. Лозова, А. Маркова, О. Овчарук, О. Пометун, І. Прокопенко, А. Хуторський та ін.);

— питання підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби (О. Бикова, Л. Ішичкіна, О. Островерх, О. Парубок, Т. Ткаченко, А. Хрипунова та ін.).

Зазначені дослідження становлять значну наукову і практичну цінність, однак, як показав проведений аналіз, в них не виділена і не розкрита на системній основі науково-методична модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації.

В обґрунтованій та розробленій науково-методичній моделі розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби ДСНС України було

виділено такі взаємопов'язані блоки [5]: організаційно-цільовий, змістово-діяльнісний та результативний).

Так, *організаційно-цільовий блок* охоплює цільову складову, яка містить визначення та постановку мети й завдань, нормативно-правове забезпечення, котре виконується згідно вимог нормативно-правових актів навчання в системі ДСНС, і наукове забезпечення, що складається з системного, компетентнісного, гуманістичного, аксіологічного, й особистісно-орієнтованого методологічних підходів і дидактичних принципів: науковості, гуманізації, контекстності, динамізму, зв'язку теорії з практикою.

Суть *змістово-діяльнісного блоку* полягає в тому, що зміст підвищення кваліфікації фахівців пожежно-рятувальної служби має бути спрямований на розвиток структурних компонентів їх професійної компетентності, а саме: мотиваційно-ціннісного, когнітивно-операційного та рефлексивно-оцінного.

Результативний блок показує успішність функціонування розробленої науково-методичної моделі і пов'язаний з визначенням критеріїв, показників і рівнів розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби.

На підставі теоретичного аналізу, згідно з обраними критеріями та показниками, виокремлено такі рівні розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби, а саме *початковий, достатній, високий*.

У процесі реалізації науково-методичної моделі було виділено послідовні етапи: *підготовчий* — розробка науково-методичного супроводу процесу розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби; *практичний* — передбачає формування системи спеціальних знань, умінь і навичок. Реалізацію процесу розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби планується здійснювати за допомогою комплексу засобів, форм і методів організації навчально-пізнавальної діяльності слухачів, що дозволять найбільш

адекватно досягти мети функціонування даної науково-методичної моделі; *результуючий* — етап, що займає важливе місце у розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби, оскільки сприяє не тільки успішній реалізації цього процесу, але і вносить корективи в його здійснення. Основне завдання цього етапу — формування вмінь здійснювати рефлексію професійної поведінки.

Експериментальна робота проводилась на базі Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Харківської області. Вона була проведена в три етапи: *теоретико-пошуковий* (2011–2012), *дослідно-експериментальний* (2012–2014), *завершальний* (2014–2015).

Експериментом було охоплено 177 слухачів Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Харківської області, які підвищували кваліфікацію за професією 5161 — «Пожежний-рятувальник».

Педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) відбувався у звичайних умовах, не порушуючи логіки й ходу навчально-виховного процесу. Згідно з програмою експерименту було утворено експериментальну групу (90 слухачів), у якій реалізовувалась науково-методична модель, та контрольну групу (87 слухачів), де навчальна діяльність здійснювалась традиційно, при цьому групи утворювалися за випадковою вибіркою.

Процес реалізації науково-методичної моделі складався з трьох етапів, які були між собою логічно пов'язані й підпорядковані загальній меті.

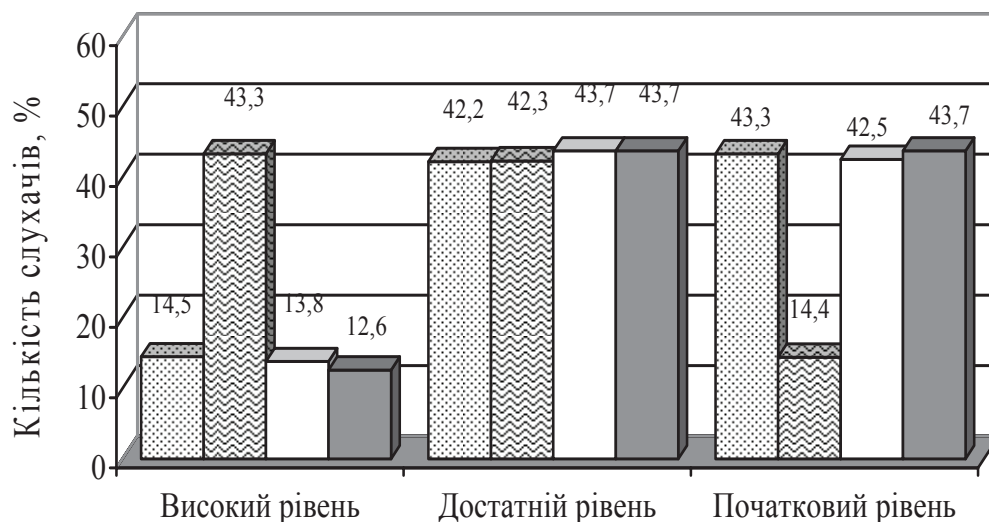
Статистичний аналіз отриманих експериментальних даних проведено непараметричним методом. Силу впливу означеної науково-методичної моделі на розвиток компонентів професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби в обох групах оцінювали за допомогою критерію χ^2 .

Отримані результати експериментальної роботи наведено в табл. 1.

Узагальнені результати експериментальної роботи (приріст, %)

Критерії та показники	ЕГ (90 осіб)	КГ (87 осіб)
1	2	3
Сформованість мотивації		
<i>Ставлення до розвитку професійної компетентності у системі підвищення кваліфікації:</i>		
● <i>позитивне</i> (розвиток мотивації до оволодіння нею та подальшого вдосконалення)	+46,6	0
● <i>нейтральне</i> (нестійка мотивація до оволодіння нею та подальшого її вдосконалення)	-24,4	-0,7
● <i>негативне</i> (неприймання мотивації до оволодіння нею та подальшого вдосконалення)	-22,2	-2,3
<i>Інтерес до оволодіння професійною компетентністю:</i>		
<i>стійкий</i> (інтерес до питання формування професійної компетентності)		
● <i>ситуативний</i> (інтерес до питання формування професійної компетентності нестійкий)	-6,7	0
● <i>відсутність</i> інтересу (незацікавленість працею пожежно-рятувальної служби; відсутність прагнення до професійного зростання)	-25,5	+2,3
<i>Виявлення моральних, особистісних і професійних якостей</i> (гуманність, толерантність, альтруїзм, відповідальність, сміливість, любов до людей, інтуїція, доброзичливість, емпатія, комунікабельність, такт, спостережливість, оптимізм, професійний ріст, витримка):		
● <i>стійке</i> (усвідомлення значення якостей, необхідних для розвитку професійної компетентності)	+22,3	-4,6
● <i>ситуативне</i> (нестійке значення наявності якостей, необхідних для розвитку професійної компетентності)	-5,6	-2,4
● <i>відсутнє</i> (неусвідомлення значення наявності якостей, необхідних для розвитку професійної компетентності)	-16,7	+7
Сформованість професійно-значущих знань		
<i>Повнота</i> (кількість програмних знань щодо досліджуваного об'єкта)		
● <i>конструктивний</i> (розвиток сформованих високих, професійних та глибоких знань, постійна самоосвіта)	+15,6	-2,3
● <i>продуктивний</i> (неповною мірою розвинені раніше сформовані професійні знання, часткове прагнення до самоосвіти)	-36,7	+2,3
● <i>репродуктивний</i> (невеликий запас професійних знань, прагнення до самоосвіти повністю відсутнє, не використовує ніякої навчальної літератури в процесі підготовки до занять зі службової підготовки)	-36,7	-2,3
Сформованість спеціальних пожежно-рятувальних умінь		
● <i>високий рівень</i> (розвиненість спеціальних професійних умінь і навичок, вміння знаходити вихід з проблемної ситуації; надання переваги професійно-пошуковим завданням; постійний аналіз власного досвіду та прагнення до оволодіння новими професійними способами і прийомами дій; постійне прагнення нового)	+30	+1,2

<ul style="list-style-type: none"> ● <i>достатній рівень</i> (розвиненість більшості спеціальних професійних умінь і навичок, часткове вміння знаходити вихід з проблемної ситуації; не завжди надається перевага професійно-пошуковим завданням; слабкий аналіз власного досвіду, необхідний стимул до оволодіння новими професійними прийомами дій; непостійне прагнення нового) 	+2,2	-2,4
<ul style="list-style-type: none"> ● <i>початковий</i> (несформовані спеціальні професійні вміння і навички, майже відсутнє вміння знаходити вихід з проблемної ситуації; надання переваги завданням репродуктивного характеру; необхідний стимул до аналізу власного досвіду; майже відсутнє прагнення до оволодіння новими професійними способами і прийомами дій; відсутність позитивних результатів роботи) 	-32,2	+1,2
<p align="center">Сформованість рефлексії</p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>здійснюють</i> (розвиненість рефлексії, здатність до об'єктивного самоконтролю і адекватної самооцінки сформованості власної професійної компетентності; самостійне визначення шляхів подолання труднощів, вимогливість до себе і постійне прагнення до самовдосконалення) 	+24,4	+2,3
<ul style="list-style-type: none"> ● <i>частково здійснюють</i> (неповною мірою розвинена рефлексія, слабка здатність до об'єктивного самоконтролю і адекватної самооцінки сформованості власної професійної компетентності; визначення шляхів подолання труднощів лише за інструкцією, часткова вимогливість до себе і свого прагнення до самовдосконалення) 	+17,8	+1,2
<ul style="list-style-type: none"> ● <i>не здійснюють</i> (відсутня розвиненість рефлексії, неадекватна самооцінка (завищена чи занижена) сформованості власної професійної компетентності) 	-42,2	-3,5

■ Експериментальна група (конст. етап)
 □ Контрольна група (конст. етап)

■ Експериментальна група (контр. етап)
 ■ Контрольна група (контр. етап)

З таблиці видно, що експериментальна робота позитивно вплинула на ставлення фахівців пожежно-рятувальної служби до розвитку своєї професійної компетентності; сприяла підвищенню інтересу слухачів до професійної компетентності; формуванню стійких моральних та особистісних якостей; підвищенню рівня знань, умінь та навичок професійного характеру; активізації рефлексивної діяльності; прагненню до професійного росту; здатності до саморегуляції, самовдосконалення та саморозвитку. Зазначено, що ці зміни більшою мірою відбулися у слухачів експериментальної групи порівняно з контрольною групою, і ці зміни є статистично достовірними. Це вказує на взаємозв'язок означених етапів розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби, їх взаємодоповнення й необхідність одночасної реалізації в навчально-виховному процесі.

Динаміка сформованості рівнів професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації експериментальної та контрольної груп у графічному вигляді представлена на рисунку.

Отже, з наведеного можна зробити висновок про те, що отримані результати є достовірними, підтверджують правильність висунутої гіпотези і дають підставу вважати, що запропонована науково-методична модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації є ефективною, поставлені завдання виконано, мету досягнуто.

Література

1. Бойчук, Ю. Д. Компетентнісний підхід // Наукові підходи до наукових педагогічних досліджень / за заг. ред. В. І. Лозової. — Харків : Апостроф, 2011. — С. 188–216.
2. Зимняя, И. А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата современного образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. — 2003. — № 5. — С. 34–42.
3. Иванова, Т. И. Компетентностный подход к разработке стандартов для 11-летней школы: проблемы, выводы / Т. И. Иванова // Стандарты и мониторинг. — 2004. — № 1. — С. 16–20.
4. Хуторской, А. В. Ключевые компетенции как компоненты личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. — 2003. — № 2. — С. 58–64.
5. Таймасов, Ю. С. Научно-методична модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації / Ю. Таймасов, Ю. Бойчук // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. — Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2014. — Вип. 42. — С. 85–90.

10.03.2015